ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส

An Amalytical Study of Pali Terms In Mangalasutta Through Saddavisesa Texts

[1]พระมหาวิวัฒน์ วิริโย และ[2]พระราชปริยัติธาดา (สมโภชน์ กิจฺจกาโร)

[1]PhramahaWiwat Viriyo and [2]Phra rāch priyaṭi ṭhādā (Somphot Kitchakaro)

[1]คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[1]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

[2]เจ้าอาวาสวัดหาดใหญ่สิตาราม จังหวัดสงขลา

[2]Abbot of Wat Hat Yai Sitaram, Songkhla Province

[1]Corresponding Author's Email: Watsomdet1@Gmail.com

Received: August 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททาวิเสส 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาและนำเสนอบทบาลีในมงคสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส ผลการวิจัย พบว่า 1) จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร ทำให้ทราบคำว่า มงคล มีความหมายหลายอย่าง เช่น เหตุแห่งการถึงความเจริญแห่งสมบัติทั้งปวง เป็นต้น มงคลสูตรปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ และ ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สรุปได้ว่า มงคลสูตรนี้มีความสำคัญต่อชีวิตสัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาสุขในโลกนี้โลกหน้าและโลกุตรสุข ทุกชีวิตจะต้องไม่คบคนพาล ต้องคบบัณฑิต, บูชาผู้ที่ควรบูชา, อยู่ในสถานที่ ๆ เหมาะสมมีพระพุทธศาสนา 2) จากข้อมูลประวัติความเป็นมาของคัมภีร์บาลีกลุ่มสัททาวิเสส ที่เป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาพระไตรปิฎก จำเป็นต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งตามคัมภีร์กลุ่มสัททาวิเสส ให้ครบถ้วนเสียก่อน คำว่า สัททาวิเสส แปลว่า ไวยากรณ์พิเศษ เป็นหลักภาษาสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัย 3) จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส ทำให้ทราบว่าคัมภีร์บาลีกลุ่มสัททาวิเสสอันเป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาพระไตรปิฎก มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งให้ครบถ้วนเสียก่อน จึงศึกษาบาลีพระไตรปิฎก อรรถกถาได้ คำว่า สัททาวิเสส แปลว่า ไวยากรณ์พิเศษ ที่เป็นหลักสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัยค้นคว้าหลักธรรมในพระไตรปิฎก

คำสำคัญ: มงคลสูตร; สัททาวิเสส; กัจจายนะ; อภิธานัปปทีปิกา

Abstract

This research article has the objective 1) study the origin and significance of the Mangala Sutta; 2) investigate the historical background of the Saddavisesa commentaries; and 3) analyze Pali verses in the Mangala Sutta through the lens of Saddavisesa commentaries. This is a document-based research that analyzes the content and presents Pali verses from the Mangala Sutta based on the principles of Saddavisesa commentaries. The Research results found that 1) The Significance of the Mangala Sutta: A study of the history and significance of the Mangala Sutta reveals that the term "mangala" encompasses multiple meanings, including "conducive to prosperity" or "a fortunate circumstance." The Mangala Sutta is found in the Khuddaka Nikaya, both in the Khuddaka Patha and the Suttanipata. In conclusion, the Mangala Sutta holds immense importance for all beings seeking worldly happiness, heavenly bliss, and the ultimate liberation from suffering. It emphasizes the need to associate with the wise, avoid the foolish, honor those deserving of honor, and dwell in places conducive to spiritual development. 2) The Role of the Saddavisesa Commentaries: The historical background of the Saddavisesa commentaries, foundational texts for Pali studies, underscores the necessity of a deep and comprehensive understanding of grammar as outlined in these commentaries. The term "Saddavisesa" translates to "special grammar" and serves as a crucial tool for the study, understanding, and interpretation of the Pali Canon. 3) Analyzing the Mangala Sutta Through the Lens of Saddavisesa: An analysis of the Pali verses in the Mangala Sutta, guided by the principles of the Saddavisesa commentaries, highlights the indispensable role of a thorough grounding in grammar for the study of the Pali Canon, its commentaries, and the profound teachings contained therein. The Saddavisesa, meaning "special grammar," provides a fundamental framework for the investigation and comprehension of the Dharma.
Keywords: Mongkala Sutta; Satthavises; Kaccayana; Abhidhānappadipika

บทนำ

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา เป็นหลักฐานชั้นต้นบรรจุคำสอนของ พระพุทธเจ้าและของพระสาวกสำคัญหลายองค์ รวบรวมคำสั่งสอนไว้เป็นหมวดหมู่ดุจเดียวกับตะกร้า อันเป็นภาชนะสำหรับใส่ของต่าง ๆ ไว้ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2541) หลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ได้ประมวลลงไว้ในพระไตรปิฎก คือ พระวินัยปิฎก ประมวลพระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ พระสุตตันตปิฎก ประมวลพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎก ประมวลพระอภิธรรม เป็นที่รวมไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่านวังคสัตถุศาสน์ (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ: วิ.มหา.(บาลี); 1/7/13) และอรรถกถาเป็นคัมภีร์ทำหน้าที่อธิบายพระไตรปิฎก เริ่มมีปรากฏตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สมกับคำที่พระธรรมปาลเถระแห่งอินเดียใต้ผู้มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 กล่าวไว้ว่า อรรถกถาที่พระสังคีติกาจารย์ร้อยกรองไว้เมื่อคราวปฐมสังคายนา คืออรรถกถาที่มีมาแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระชนม์อยู่ (ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา: อภิ.ปญฺจ.อนุฏีกา.(บาลี); 1/13)

อรรถกถานั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) พุทธสังวัณณิตอรรถกถา คืออรรถกถาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไขความด้วยพระองค์เอง นิยมเรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า ปกิณณกเทศนา ต่อมาภายหลังพระสงฆ์สาวกจึงได้ถือเอาเป็นกถามรรค คือแบบอย่างในการอธิบายสืบทอดต่อ ๆ กันมา ในรูปของการสังคายนาเป็นต้น (ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา: ที.สี.ฏีกา.(บาลี); 1/18) (2) อนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถา หรือสาวก

สังวัณณิต อรรถกถา คืออรรถกถาที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวกเป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามจนได้นามว่า อนุพุทธะ อธิบายไว้ (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ: ที.สี.อ.(บาลี); 1/18) การที่จะศึกษาพระไตรปิฎกภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างแจ่มชัด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคัมภีร์อรรถกถา ชั้นรองลงมาเป็นคำอธิบายทั้งในรูปศัพท์ ประโยคและไวยากรณ์ ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่มิได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง และสามารถแปลออกเป็นภาษาไทยและภาษาอื่นได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

ดังนั้น ผู้จะศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ฯลฯ จำเป็นจะต้องศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งก่อน เพราะการศึกษาหลักภาษาบาลีระดับธรรมดาถือว่ายังไม่เพียงพอที่จะศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงวิเคราะห์วิจัยได้ แต่ต้องเป็นการศึกษาหลักภาษาบาลีที่มีอยู่ในกลุ่มของคัมภีร์สัททาวิเสส 4 กลุ่ม อันเป็นคัมภีร์ที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททาวิเสส
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษารวบรวมประมวลความรู้คัมภีร์เครื่องมือการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกที่ แสดงสาระสำคัญของหลักภาษาบาลี เช่น คัมภีร์กัจจายนะ คัมภีร์ปทรูปสิทธิ คัมภีร์อภิธาน คัมภีร์วุตโตทัย และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกบทบาลีในมงคลสูตร เป็นตัวอย่างประเด็นปัญหาการวิเคราะห์รูปศัพท์ ฉันทลักษณ์และความหมายตามกรอบการวิเคราะห์ และทำการวิเคราะห์โดยอาศัยกลุ่มคัมภีร์ สัททาวิเสส

ขั้นตอนที่ 3 นำมาเรียบเรียง เขียนรายงานเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอ

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร จากการศึกษาความหมาย ความสำคัญของมงคลสูตรในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ และขุททกนิกาย สุตตนิบาต สรุปได้ว่า สัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาสุขในโลกนี้โลกหน้าและโลกุตรสุข ทุกชีวิตต้องไม่คบคนพาล คบหาแต่บัณฑิต, บูชาผู้ที่ควรบูชา, อยู่ในสถานที่ ๆ ที่เหมาะสมมีพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ได้เคยทำบุญไว้ในชาติก่อนนั้นมาตักเตือนในการบำเพ็ญกุศล, ตั้งตนไว้ชอบ มีการศึกษาเล่าเรียนมามาก มีศิลปะและวินัย, พูดแต่คำดีมีประโยชน์, บำรุงมารดา

บิดาอย่างดีตามธรรม, สงเคราะห์บุตรและภรรยา ถึงความมั่งคั่งด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก มีการงานไม่อากูล, มีการบริจาคทานเป็นนิจ และมีการประพฤติธรรม, ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่คนของตน ด้วยการสงเคราะห์ญาติและประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่นๆ ด้วยความเป็นผู้มีการงานอันไม่มีโทษ, งดเว้นการทำร้ายผู้อื่นด้วยการเว้นจากบาป งดเว้นการทำร้ายตนเอง ด้วยการไม่ดื่มกินของมึนเมา, เพิ่มพูนกุศลด้วยความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย แม้คงอยู่ในเพศบรรพชิต ก็ยังวัตรสัมปทาให้สำเร็จด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้าและอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นต้น และด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน, ละความละโมบในปัจจัยด้วยความสันโดษ, เป็นผู้กตัญญู, ละความเป็นผู้มีจิตหดหู่ด้วยการฟังธรรม, ครอบงำอันตรายทุกอย่างด้วยขันติ, ทำตนให้มีที่พึ่งด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย, ทำกุศลให้เกิดด้วยการเห็นสมณะ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายด้วยการสนทนาธรรม, ถึงศีลวิสุทธิ ด้วยตบะคืออินทรียสังวร ถึงจิตตวิสุทธิ ด้วยพรหมจรรย์คือสมณธรรม และยังวิสุทธิ 4 นอกนั้นให้ถึงพร้อม, ถึงญาณทัสสนวิสุทธิอันเป็นปริยายแห่งการเห็นอริยสัจด้วยปฏิปทานี้ ทำให้แจ้งพระนิพพานที่นับได้ว่าอรหัตผล, ทำให้แจ้งแล้ว เป็นผู้มีจิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม 8 ย่อมเป็นผู้ไม่เศร้าโศก ปราศจากละอองกิเลส มีความเกษมปลอดโปร่ง และเป็นผู้ที่แม้แต่ศัตรูผู้หนึ่งให้พ่ายแพ้ไม่ได้ ทั้งจะถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน, ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายกระทำมงคลเช่นที่กล่าวมานี้แล้ว เป็นผู้อันมารให้พ่ายแพ้ไม่ได้ในทุกที่ ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน นั้นเป็นมงคลอุดมของสัตว์ทั้งหลาย

2. ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททาวิเสส จากข้อมูลประวัติความเป็นมาของคัมภีร์บาลีกลุ่มสัททาวิเสส ที่เป็นคัมภีร์พื้นฐานการศึกษาพระไตรปิฎก จำเป็นต้องศึกษาหลักภาษาให้เข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งตามคัมภีร์กลุ่มสัททาวิเสส ให้ครบถ้วนเสียก่อน คำว่า สัททาวิเสส แปลว่า ไวยากรณ์พิเศษ เป็นหลักภาษาสำคัญในการศึกษาเรียนรู้และวินิจฉัยค้นคว้าหลักธรรมในพระไตรปิฎก ที่จริงแล้ว สัททาวิเสส คือกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์เป็นหลัก แต่ยังมีคัมภีร์อื่นที่ว่าด้วยหลักภาษาซึ่งไม่จัดเป็นไวยากรณ์ เมื่อรวมกลุ่มคัมภีร์ทั้งหมดที่เป็นหลักในการศึกษาพระไตรปิฎก อาจแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ (1) กลุ่มคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์แสดงหลักภาษา มีคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น (2) กลุ่มคัมภีร์พจนานุกรมศัพท์ มีคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา เป็นต้น (3) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ กฎเกณฑ์วางคำครุและลหุเป็นแบบต่าง ๆ มีคัมภีร์วุตโตทัย ฉันโทมัญชรี เป็นต้น (4) กลุ่มคัมภีร์อลังการะ มีการตกแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ มีคัมภีร์สุโพธาลังการะ เป็นต้น

3. บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส พบว่า คัมภีร์กัจจายนะ เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด เป็นผลงานของพระมหากัจจายนะเถระผู้เป็นเอตทัคคะ ประกอบด้วยปฏิสัมภิทา 4 มีความเป็นเลิศในการขยายความย่อ ดังมีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย อปาทาน ข้อความตอนหนึ่งว่าพระมหากัจจายนะได้กล่าวปกรณ์ทั้งสาม คือ คัมภีร์กัจจายนะ คัมภีร์มหานิรุตติ และเนตติปกรณ์ (อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาอัฏฐกถา: ขุ.อป.อ.(บาลี); 2/1/264) และมีข้อความตอนหนึ่งในคัมภีร์จูฬคันถวงศ์ว่า พระมหากัจจายนะ ชาวชมพูทวีปซึ่งเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจัณฑปัชโชติ ในกรุงอุชเชนี แคว้นอวันตี เห็นโทษแห่งกามทั้งหลาย ละเพศฆราวาสบวชในพระศาสนาของพระศาสดา แต่งคัมภีร์ 6 คัมภีร์ คือ กัจจายนะ มหานิรุตติ จูฬนิรุตติ เนติปกรณ์ เปฏโกปเทศ และวัณณนีติ คัมภีร์กัจจายนะมีทั้งหมด 5 กัณฑ์ รวมเป็น 673 สูตร

คัมภีร์ปทรูปสิทธิ คือ คัมภีร์ที่นำสูตรของคัมภีร์กัจจายนะมาเรียงลำดับใหม่ให้ประกอบรูปศัพท์ง่าย มีคำสรุปสูตรอย่างเป็นระบบ มีลำดับบทที่เรียกว่า ปทมาลา ซึ่งส่งผลให้คัมภีร์นี้เป็นตำราเรียนง่าย คัมภีร์นี้เป็น

ผลงานของพระพุทธัปปิยะ ชาวแคว้นโจฬะแถบอินเดียใต้ จึงปรากฏนามว่า “โจ ลิยพุทธัปปิยะ” แต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 (พระคันธสาราภิวงศ์, 2557)

คัมภีร์อภิธาน เป็นคัมภีร์ประเภทพจนานุกรมศัพท์บาลี และมีคัมภีร์ที่สำคัญ ๆ อธิบายขยายความเพิ่มเติม เช่น อภิธานัปปทีปิกาฎีกา อภิธานัปปทีปิกาสูจิ อภิธานัปปทีปิกานิสสยะ เป็นต้น เป็นคัมภีร์ที่แสดงนามบัญญัติของเนื้อหาทั้งในโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกบาดาล เป็นผลงานของพระโมคคัลลานะมหาเถระราชบัณฑิต ณ วัดมหาเชตวัน เกาะลังกา ราวพุทธศต วรรษที่ 16-17 ในรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 1 (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547)

คัมภีร์อภิธาน ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าด้านภาษาศาสตร์ที่สามารถให้ความรู้ต่อการศึกษาทางภาษาศาสตร์เพราะเป็นแหล่งรวมของคำพูดต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นสิ่งที่อนุชนจะต้องศึกษาและให้ความสำคัญกับการศึกษาในเชิงภาษาศาสตร์ด้วย คัมภีร์อภิธานแบ่งออกเป็น 3 กัณฑ์ใหญ่ คือ

1. สัคคกัณฑ์ แสดงชื่อศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน เช่น ศัพท์ที่เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า ชื่อพระนิพพาน พระอรหันต์ และโลกสวรรค์ เป็นต้น

2. ภูกัณฑ์ แสดงศัพท์ที่เป็นชื่อของสถานที่ พื้นดิน ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ และลำธารเป็นต้น แบ่งออกเป็น 7 วรรคย่อย คือ (1) ภูมิวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับแผ่นดิน (2) ปุรวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับเมืองและประเทศ (3) นรวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับคน (4) จตุพพรรณวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับวรรณะสี่ (5) อรัญญวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับป่าไม้ (6) เสลวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับภูเขา (7) ปาตาลวรรค แสดงชื่อศัพท์เกี่ยวกับโลกบาดาล

3. สามัญญกัณฑ์ แสดงนามศัพท์และคุณศัพท์สามัญทั่วๆ ไป มีความดีงาม ความประเสริฐ การกระทำเป็นต้น รวมทั้งศัพท์ที่เป็นนิบาตบทและอุปสัคบท แบ่งออกเป็น 4 วรรคย่อย คือ (1) วิเสสยาธีนวรรค แสดงศัพท์ที่เป็นบทวิเสสนะที่เกี่ยวข้องกับลิงค์ทั้งสาม (2) สังกัณณวรรค แสดงศัพท์เบ็ดเตล็ดทั่วไป (3) อเนกัตถวรรค แสดงศัพท์ที่มีความหมายหลายอย่าง (4) อัพยยวรรค แสดงความหมายของอุปสัคและนิบาต ในกัณฑ์ใหญ่ทั้ง 3 นั้น ที่ประกอบด้วยวรรคย่อย มีภูมิวรรค และปุรวรรค เป็นต้น เมื่อรวมกับปณามคาถา ปฏิญญาคาถา ปริภาสาคาถา และนิคมนคาถา ทั้งหมดแล้ว มีจำนวนทั้งสิ้น 1,221 คาถา

คัมภีร์ฉันทลักษณ์ หรือ คัมภีร์วุตโตทัย เป็นฉันทลักษณ์บาลี มีที่มาตามรากศัพท์ คือคำว่า วุตโตทัย (พระคันธสาราภิวงศ์, 2546) มาจากคำบาลีว่า วุตต + อุทย แปลว่า แหล่งกำเนิดคาถา อันเป็นฉันทลักษณ์บาลีว่าด้วยกฎระเบียบในการวางศัพท์ที่เป็นครุและลหุ เป็นแบบต่างๆ ในการประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง ที่เรียกว่าปัชชะ โดยอาศัยคัมภีร์วฤตตรัตนากร เป็นหลัก และเป็นฉันทลักษณ์บาลีฉบับแรกที่นิยมศึกษาท่องจำมากที่สุด เป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ พระเถระชาวสิงหลในราวพุทธศตวรรคที่ 17 ท่านดำรงสมณศักดิ์ที่มหาสามิ (สมเด็จพระสังฆราช) เป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมและภาษาบาลีสันสกฤต มีชื่อเสียงเลื่องลือและเป็นพระราชครูของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 1 (พ.ศ. 1696-1729) ท่านมีชีวิตอยู่จนถึง พ.ศ. 1787 ในรัชสมัยพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 3 พำนักอยู่ที่วัดเขามะเดื่อ (อุทุมพรคิริวิหาร) ณ เมืองชัมพุโทณิ สิงหล

เนื้อหาที่เป็นหลักในคัมภีร์วุตโตทัย มีคาถาแสดงไว้ 118 ชนิดกับฉันท์ 17 ประเภท แบ่งออกเป็น 6 ปริจเฉท คือ (1)สัญญาปริภาสานิเทศ ว่าด้วยชื่อและกฎทั่วไป มี 16 คาถา (2) มัตตาวุตตินิเทส ว่าด้วยคาถา

มาตราพฤติ มี 29 คาถา (3) สมวุตตินิเทส ว่าด้วยสมคาถา มี 61 คาถา (4) อัทธสมวุตตินิเทส ว่าด้วยอัทธสมคาถา มี 11 คาถา (5) วิสมวุตตินิเทส ว่าด้วยวิสมคาถา มี 11 คาถา (6) ฉัปปัจจยวิภาค ว่าด้วยนัย 5 อย่าง มีปัตถารนัยเป็นต้น มี 9 คาถา

ข้อความส่วนใหญ่ในคัมภีร์เป็นทั้งสูตรและอุทาหรณ์ในคาถาเดียวกันมีคาถาทั้งหมด 137 บท แสดงหลักการประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่เรียกว่าปัชชะ ประกอบด้วยคาถา 2 ประเภท คือ (1) มาตราพฤติ คือ คาถาที่นับมาตรา แต่งโดยกำหนดมาตราในแต่ละบาทคาถา มีทั้งหมด 26 คาถา คือ อริยาชาติ 6, คีติชาติ 4, เวตาลียชาติ 9 และมัตตาสมกชาติ 7 (2) วรรณพฤติ คือ คาถาที่นับพยางค์ แต่งโดยกำหนดพยางค์ในแต่ละบาทคาถา มีทั้งหมด 82 คาถา คือ สมคาถา 61, อัทธสมคาถา 11, วิสมคาถา 11

คัมภีร์อลังการะ เป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักการแต่งเสียงและความหมายให้ภาษามีความไพเราะ โดยเฉพาะคัมภีร์สุโพธาลังการะ (พระคันธสาราภิวงศ์, 2546) อันเป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ เป็นพระเถระชาวลังกา ผู้ดำรงตำแหน่งมหาสามิ (สมเด็จพระสังฆราช) และเป็นพระราชครูของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 1 ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมและภาษาบาลีสันสกฤต มีชื่อเสียงเลื่องลือราวพุทธศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 1696 - 1729) มีชีวิตอยู่จนถึง พ.ศ. 1787 ในรัชสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุ ที่พำนักอยู่ที่อุทุมพรคิริวิหาร สิงหล เนื้อหาของคัมภีร์ประกอบด้วยหลักการตกแต่งภาษาเพื่อให้ไพเราะ ชวนให้น่าฟังเสนาะโสตทั้งอรรถะและพยัญชนะ อลังการะ หมายถึง เครื่องตกแต่งบทประพันธ์ จำแนกเป็น 2 ประเภท (พระคันธสาราภิวงศ์, 2546) โดยถือเอาศัพท์ และความหมายของศัพท์เป็นเกณฑ์ คือ (1) สัททาลังการะ การตกแต่งเสียง (2) อัตถาลังการะ การตกแต่งความหมาย

ดังนั้น ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรอันเป็นพระพุทธพจน์ประเภทปัชชะ ร้อยกรอง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจในคัมภีร์บาลีกลุ่มสัททาวิเสส เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตรต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของมงคลสูตร จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส ด้านหลักภาษาพจนานุกรม ฉันทลักษณ์ และอลังการะ ด้านหลักภาษาไวยากรณ์ มีคำศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจากคำนาม คือ บทที่ประกอบวิภัตตินาม มี นามนาม คุณนาม สรรพนาม สมาส ตัทธิต และกิตก์ รวมถึงบทนิบาตด้วย เช่น เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ เป็นสนธิ ตัดเป็น เอตำ มงฺคลำ อุตฺตมำ, เอตำ เป็น สัพพนาม มาจาก เอต ศัพท์ ลง สิ ปฐมาวิภัตติ เอกวจนะ แปลง สิ เป็น อำ สำเร็จรูปเป็น เอตำ, มงฺคลำ (รู.(บาลี) สูตร 675) เป็นนามกิตก์ มาจาก มงฺคิ ธาตุ อล ปัจจัย สิ ปฐมาวิภัตติ ลบสระที่สุดธาตุ แล้วนำไปประกอบกับสระ อ หลังของ สำเร็จรูปเป็น มงฺคล, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, แปลง สิ เป็น อำ สำเร็จรูปเป็น มงฺคลำ, อุตฺตมำ เป็นสนธิ แยกเป็น อุ บทหน้า ตม ศัพท์ ซ้อน ตฺ สำเร็จรูปเป็น อุตฺตม, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ เอกวจนะ, แปลง สิ เป็น อำ สำเร็จรูปเป็น อุตฺตมำ เป็นต้น ด้านพจนานุกรมศัพท์ มีศัพท์ที่ปรากฏในมงคลสูตร คือ พาล ศัพท์ ใช้ได้ในลิงค์ทั้ง 3 มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) อาทิวยสาสมังคี ผู้อยู่ในปฐมวัย (2) อปัณฑิตะ คนพาล, ปณฺฑิต ศัพท์ แปลว่า บัณฑิต,

นักปราชญ์, ผู้รู้, คนฉลาด มี 25 ศัพท์, ปูชา ศัพท์ แปลว่า การบูชา, การทำพลีกรรม มี 6 ศัพท์, มงฺคล ศัพท์ แปลว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล มี 7 ศัพท์, อุตฺตม ศัพท์ แปลว่า ประเสริฐ, สูงสุด, ประธาน มี 26 ศัพท์ ศัพท์ที่แปลว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล มี 7 ศัพท์ คือ 1.ภทฺท (ภทิ กลฺยาเณ+นิคฺคหีตาคม+อ) 2.เสยฺย (ปสตฺถ+อิย) 3.สุภ (สุภ โสภเณ+อ) 4.เขม (ขี ขเย+ม) 5.กลฺยาณ (กลฺยสทฺทูปปท+อณ คมเน+ณ) 6.มงฺคล (อภิธาน.คาถา 88) (มคิ คตฺยตฺเถ+นิคฺคหีตาคม+อล) 7.สิว (สมุ อุปสเม+ว) เป็นต้น ด้านฉันทลักษณ์ มีปรากฏฉันท์ประเภทปัฐยาวัตคาถา ในอนุฏฐุภาฉันท์ 8 พยางค์ คาถาที่ 118, ปัฐยาวัต คาถาที่ 119, นการวิปุลา คาถาที่ 126, คาถาสามัญ คาถาที่ 128 ในคัมภีร์ฉันท์ เช่น วิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร คาถาที่ 1 ด้านฉันทลักษณ์ตามคัมภีร์วุตโตทัย อเสวนา จ พาลานำ ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา ปูชา จ ปูชเนยฺยานำ เอตำ มงฺคลมุตฺตมำ.

2. ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททาวิเสส จากการศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัททาวิเสส พระคาถานี้เป็นอนุฏฐุภาฉันท์ 8 พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตคาถา มี 4 บาท ไม่มี ส น คณะท้ายพยางค์แรก และนายกคณะท้าย 4 พยางค์ก็เป็น ย ช, ย ช คณะ จึงเป็นปัฐยาวัตคาถา จะเห็นว่า จ พาลา (1 2 2) เป็น ย คณะ, คำว่า จ เสว (1 2 1) เป็น ช คณะ, คำว่า ชเนยฺยา (1 2 2) เป็น ย คณะ, คำว่า ลมุตฺต (1 2 1) เป็น ช คณะ เป็นต้น ด้านอลังการ เฉพาะที่นำเสนอ มีปรากฏสัททาลังการะ 6 อย่าง ประกอบด้วย 1. ปสาทคุณ รสคำกระจ่างชัดเจน มี 2 อย่าง คือ ก. วางบทสัมพันธ์กัน ไว้ใกล้กัน ข. มีเนื้อความชัดเจนอ่านแล้วเข้าใจง่าย 2. โอชคุณ รสคำซาบซึ้งตรึงใจคือผูกบทหลายบทเป็นบทสมาสยาวๆ หรือกล่าวย่อข้อ ความยาว ๆ และขยายข้อความสั้น ๆ 3. มธุรตาคุณ รสคำมีเสียงอ่อนหวาน ในคาถานี้เป็น ปทาสัตติมธุรตา คือมีเสียงคล้องจองกัน โดยประกอบสระและพยัญชนะที่มีฐาน กรณ์ หรือ มาตราเหมือนกันไว้ใกล้กัน 4. สมตาคุณ รสคำมีความสม่ำเสมอในการเลือกอักษรมาเรียงลำดับมี 3 อย่าง คือ ก. เกวลมุทุสมตา มีพยัญชนะเสียงอ่อน (สิถิล) ฐานเดียวกันจำนวนมาก ข. เกวลผุฏฐสมตา มีพยัญชนะเสียงแข็ง (ธนิต) ฐานเดียวกันจำนวนมาก ค. มิสสกสมตา มีพยัญชนะสิถิลและธนิตผสมกัน 5. สุขุมาลตาคุณ ความนุ่มนวลชดช้อย มี 2 อย่าง คือ ก. สัททสุขุมาลตาคุณ รสความนุ่มนวลชดช้อย เพราะมีพยัญชนะสิถิลจำนวนมาก ไม่มีพยัญชนะเสียงอ่อนล้วน ๆ โดยมีธนิตอักษรอยู่บ้าง และปราศจากอักษรออกเสียงยาก คือ สนธิ, สมาส และสังโยคที่ประกอบไว้ไม่ดี ข. อัตถสุขุมาลคุณ รสความนุ่มนวลชดช้อย เพราะใช้คำสละสลวย โดยหลีกเลี่ยงความไม่สุภาพและความไม่เหมาะสม 6. อัตถพยัตติคุณ รสคำที่มีความหมายชัดเจนโดยศัพท์และเนื้อความ ไม่ทำให้ตีความ หมายได้หลายอย่าง เพราะปราศจากพยากิณณโทษที่ทำให้บทสับสน ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ทันที คือไม่ใช้ศัพท์ที่ยาก (มีบทสมาสที่ยาว) และมีความหมายหลายนัย มี 2 อย่าง คือ ก. สัททอัตถพยัตติคุณ อัตถพยัตติคุณโดยศัพท์ ข. อัตถอัตถพยัตติคุณ อัตถพยัตติคุณโดยอรรถ เช่น วิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร คาถาที่ 1 ตามแนวคัมภีร์สุโพธาลังการะ อเสวนา จ พาลานำ ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา ปูชา จ ปูชเนยฺยานำ เอตำ มงฺคลมุตฺตมำ.

3. บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส พบว่า พระคาถานี้เพียบพร้อมด้วยสัททาลังการ (รสคำ) 4 อย่าง ดังนี้ 1. ปสาทคุณ รสคำกระจ่างชัดเจน มีองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ ก.วางบทที่สัมพันธ์กันไว้ใกล้กัน คือ คำว่า พาลานำ, ปณฺฑิตานำ, ปูชนียานำ เป็นบทฉัฏฐีกรรม วางไว้ใกล้บทกัตตากิริยานาม คือ อเสวนา, เสวนา, ปูชา, จ สามศัพท์เป็นบทนิบาต ใช้ในอรรถสมุจจยะ(รวบรวม) วางไว้ทุกๆ ประโยค, คำว่า เอตำ

เป็นบทกัตตาวางไว้ใกล้บทวิกติกัตตา คือ มงฺคลํ, คำว่า อุตฺตมํ เป็นบทวิเสสนะ วางไว้ใกล้บทวิเสสยะ คือ มงฺคลํ ข.มีเนื้อความชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจความได้ง่าย ไม่มีบทที่เข้าใจยาก 2. มธุรตาคุณ รสคำมีเสียงไพเราะอ่อนหวาน ในพระคาถานี้เป็น ปทาสัตติมธุรตา กล่าวคือมีเสียงคล้องจองกัน โดยประกอบสระและพยัญชนะที่มีฐาน กรณ์ หรือมาตรา (เสียงยาว สั้น) เหมือนกันไว้ใกล้กัน คือ บาทที่ 1 มีครุ คือ เส นา พา ลา นำ, บาทที่ 2 มีครุ คือ ปณฺ ตา นญฺ เส นา, บาทที่ 3 มีครุ คือ ปู ชา ปู เนยฺ ยา นำ, บาทที่ 4 มี เอ ตำ มงฺ มุตฺ มำ. 3. สมตาคุณ รสคำมีความสม่ำเสมอในการเลือกอักษรมาเรียงลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1.เกวลมุทุสมตา มีพยัญชนะเสียงอ่อนฐานเดียวกันจำนวนมาก 2.เกวลผุฏฐสมตา มีพยัญชนะเสียงแข็ง (ธนิต) ฐานเดียวกันจำนวนมาก 3.มิสสกสมตา มีพยัญชนะเสียงอ่อนผสมเสียงแข็ง ในพระคาถานี้ เป็นเกวลมุทุสมตาคุณ จะเห็นได้ว่า ในพระคาถานี้ทุกบาทมีพยัญชนะเสียงอ่อนทั้งหมด ส่วนฐานก็ปนกันหลายฐาน เช่น กัณฐฐาน ฐานคอ คือ อ, ตาลุฐาน ฐานเพดาน คือ จ, ช, ย เป็นต้น 4. สุขุมาลตาคุณ ความนุ่มนวลกลมกล่อม มี 2 ประเภท คือ 1.สัททสุขุมาลตาคุณ รสคำนุ่มนวนกลมกล่อม เพราะมีพยัญชนะเสียงอ่อนคือสิถิลอักษร ไม่มีเสียงแข็งคือธนิตอักษร ปราศจากการออกเสียงยาก คือ สนธิ สมาส และสังโยคที่ประกอบไว้ไม่ดี 2.อัตถสุขุมาลตาคุณ รสความนุ่มนวลกลมกล่อม เพราะใช้คำสละสลวยโดยหลีกเลี่ยงความไม่สุภาพและความไม่เหมาะสม ในพระคาถานี้เป็นสัททสุขุมาลตาคุณ มีเสียงนุ่มนวลกลมกล่อม เพราะทั้งคาถามีเสียงอ่อน ทั้งไม่มีสนธิ สมาสหรือสังโยคที่ออกเสียงยาก จึงมีเสียงนุ่มนวลกลมกล่อมน่าฟัง 5. อัตถพยัตติคุณ รสคำมีอรรถเข้าใจง่ายกล่าวคือไม่มีข้อความซ่อนเร้นที่จะต้องนำมาแสดงโดยศัพท์หรือโดยอรรถที่รู้ได้โดยอ้อม ทุก ๆ บทล้วนมีความหมายแจ่มแจ้งไม่คลุมเคลือ อ่านแล้วฟังแล้วรู้เรื่องทันที มี 2 ประเภทคือ 1.อัตถพยัตติคุณโดยศัพท์ 2.อัตถพยัตติคุณโดยอรรถ, ในพระคาถานี้เป็นอัตถพยัตติคุณโดยศัพท์ เพราะไม่มีข้อความซ่อนเร้นที่จะต้องนำมาแสดงโดยศัพท์

อัตถาลังการะ (รสความ) ในพระคาถานี้ คือ สภาววุตติ (พูดโดยตรง) คือพูดตรง ๆ ตามสภาวะของอรรถอันได้แก่ ชาติ (กลุ่มเดียวกัน), คุณ (สภาพ), กิริยา และทัพพะ (รูปธรรม) ในพระคาถานี้จัดเป็นกิริยาสภาววุตติ (กล่าวกิริยาโดยตรง) หมายความว่ากล่าวถึงกิริยานาม การไม่คบ การคบ และการบูชา โดยประดับคำอย่างไพเราะว่า การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ต้องบูชา นี้เป็นมงคลอย่างสูงสุด เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสสนั้น ผู้วิจัยได้นำบทบาลีในมงคลสูตรมาวิจัย ทำให้ได้รู้ถึงความเป็นมาของมงคลสูตร เหตุให้เกิดมงคลสูตร สิ่งไหนเป็นมงคลสิ่งไหนไม่เป็นมงคล ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในการปฏิบัติตนตามหลักของมงคล ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ ซึ่งแตกต่างจากมงคลตามที่ชาวบ้านคิดกัน เช่น ได้ฟังคำพูดดี ๆ ว่า โชคดี ดวงดี เป็นต้น นี่ก็เข้าใจว่าเป็นมงคลแล้ว แต่แท้จริงนั้นความเป็นมงคลอยู่ที่การปฏิบัติตามมงคล 38 ประการ มีการไม่คบคนพาล ให้คบบัณฑิต เป็นต้น ไม่มีมงคลที่นอกไปจากนี้ นี่ถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุดแล้ว ยังได้ตัวอย่างของแต่ละมงคลที่พระองค์ทรงยกเป็นตัวอย่างในพระสูตรต่าง ๆ ตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ในคัมภีร์อรรถกถาของมงคลสูตรอย่างละเอียดถี่ถ้วน เข้าใจมงคลสูตร ก็ทำให้เข้าใจพระสูตรอื่น ๆ ด้วย ได้เข้าใจธรรมบท ได้เข้าใจชาดก เป็นต้น

การวิจัยศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสสนั้น ทำให้ได้รู้ประวัติความเป็นมาของแต่ละคัมภีร์ และความสำคัญของแต่ละคัมภีร์ที่ท่านรวบรวมไว้อย่างละเอียดลึกซึ้ง เช่นคัมภีร์ปทรูปสิทธิไวยากรณ์ ที่ใช้สูตรของคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ ท่านได้รวบรวมคำศัพท์ในพระไตรปิฎกมาเป็นอุทาหรณ์ แยกธาตุ วิภัตติ ปัจจัย และทำตัวรูป ไว้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน มีเหตุมีผล ในการเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์ เป็นต้น, คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมศัพท์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ไว้เป็นพวกเป็นกลุ่มเดียวกันเพื่อการค้นคว้าได้ง่าย บอกความหมายของแต่ละศัพท์ไว้อย่างละเอียด มีอุทาหรณ์ที่นำมาจากพระไตรปิฎก ทำให้แปลบาลีพระไตรปิฎกอย่างถูกต้องไม่ผิดพุทธประสงค์ ศัพท์ไหนในบาลีพระไตรปิฎกอรรถกถาที่แปลไม่ได้ก็ต้องอาศัยคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกานี้ เป็นต้น, คัมภีร์วุตโตทัย หรือ เรียกกันว่าคัมภีร์ฉันท์ มีความสำคัญมาก เพราะคำสอนของพระพุทธองค์มีทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และ ร้อยกรอง ๆ ก็คือ คาถา หรือ ฉันท์ ทำให้เข้าใจหลักการของคาถาแต่ละคาถาที่พระพุทธองค์ตรัสแสดงธรรม เกี่ยวกับเรื่องของคำศัพท์ที่ใช้ในคาถาว่าควรใช้ศัพท์ไหนถึงจะถูกต้องตามคณะฉันท์ ตามครุ ลหุ ที่พระพุทธองค์ตรัส จะได้ไม่ไปตัดแต่งถ้อยคำนั้นออกเพราะคิดว่าศัพท์นี้เกินมา ไม่ถูกต้องตามคณะฉันท์ เป็นต้น, คัมภีร์อลังการะเป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำ ใช้ศัพท์ในการเขียนในการพูดได้อย่างถูกต้องตามบาลีพระไตรปิฎก ทำให้ผู้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเกิดความร่าเริงอาจหาญ เข้าใจในพระพุทธพจน์ ถ้าไม่เรียนรู้คัมภีร์อลังการะแล้ว การพูด การเขียน ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านเข้าใจได้ยาก ทำให้เกิดโทษตามหลักของภาษาได้ ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนผิดไปจากความเป็นจริงได้

ฉะนั้นคัมภีร์สัททาวิเสสที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นเบื้องต้นที่ผู้ศึกษาพระไตรปิฎกจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจ แล้วนำไปตีความในพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้องไม่ผิดพุทธประสงค์

สรุป

บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส ด้านหลักภาษาพจนานุกรม ฉันทลักษณ์ และอลังการะ สรุปได้ดังนี้ ด้านหลักภาษา มีคำศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจากคำนาม คือ บทที่ประกอบวิภัตตินาม มี นามนาม คุณนาม สรรพนาม สมาส ตัทธิต และกิตก์รวมถึงบทนิบาตด้วย ได้แก่ บทเหล่านี้คือ อเสวนา จ พาลานำ ปณฺฑิตานำ เสวนา ปูชา ปูชเนยฺยานำ เอตำ มงฺคลำ อุตฺตมำ ปติรูปเทสวาโส ปุพฺเพ กตปุญฺญตา อตฺตสมฺมาปณิธิ พาหุสจฺจำ สิปฺปำ วินโย สุสิกฺขิโต สุภาสิตา ยา วาจา มาตา ปิตุ อุปฏฺฐานำ ปุตฺต ทารสฺส สงฺคโห อนากุลา กมฺมนฺตา ทานำ ธมฺมจริยา ญาตกานำ อนวชฺชานิ กมฺมานิ อารติ วิรติ ปาปา มชช ปานา สญโม อปฺปมาโท ธมฺเมสุ คารโว นิวาโต สนฺตุฏฺฐิ กตญฺญุตา กาเลน ธมฺมสฺสวนำ ขนฺติ โสวจสฺสตา สมณานำ ทสฺสนำ กาเลน ธมฺมสากจฺฉา ตโป พฺรหฺมจริยญ์อริยสจฺจานำ นิพฺพาน สจฺฉิกิริยา ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตำ ยสฺส น กมฺปติ อโสกำ วิรชำ เขมำ.

ด้านพจนานุกรมศัพท์ มีศัพท์ที่ปรากฏในมงคลสูตร คือ พาลศัพท์ ใช้ได้ในลิงค์ทั้ง 3 มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) อาทิวยสาสมังคี ผู้อยู่ในปฐมวัย (2) อปัณฑิตะ คนพาลตั้งแต่ศัพท์, ปณฺฑิต ศัพท์ แปลว่า บัณฑิต, นักปราชญ์, ผู้รู้, คนฉลาด มี 25 ศัพท์, ปูชา ศัพท์ แปลว่า การบูชา, การทำพลีกรรม มี 6 ศัพท์, มงฺคล ศัพท์ แปลว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล มี 7 ศัพท์, อุตฺตม ศัพท์ แปลว่า ประเสริฐ, สูงสุด, ประธาน มี 26 ศัพท์, วาจา ศัพท์ แปลว่า คำพูด มี 13 ศัพท์, อตฺต ศัพท์ เป็นปุงลิงค์ มีอรรถ 4 อย่าง คือ (1) จิตตะ จิต (2) กายะ

กาย (3) สภาวะ สภาพ (4) ปรมัตตะ ปรมาตมันตามทัศนะของเดียรถีย์, มาตุ ศัพท์ แปลว่า มารดา, แม่ มี 6 ศัพท์, ปิตุ ศัพท์ แปลว่า บิดา, พ่อ มี 3 ศัพท์, ปุตฺต ศัพท์ แปลว่า บุตร มี 7 ศัพท์, ทาร ศัพท์ แปลว่า ภรรยา, แม่บ้าน มี 9 ศัพท์, สงฺคห ศัพท์ ท่านรู้ในอรรถ 3 อย่าง คือ (1) อนุคคหะ ความช่วยเหลือ (2) สังเขปะ การย่อ (3) คหณะ การถือเอา, ทาน ศัพท์ มีอรรถ 6 อย่าง คือ (1) จาคะ การให้ (2) มทะ น้ำมันช้าง (3) สุทธะ ความสะอาด (4) ขัณฑนะ การตัด (5) ลวนะ การเก็บเกี่ยว (6) ขยะ ความสิ้นไป, ธมฺม ศัพท์ มีความหมาย 14 อย่าง, ปาน ศัพท์ มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) เปยยะ เครื่องดื่ม (2) ปีติ การดื่ม, ปาป ศัพท์ เป็นต้น ปรกติเป็นนปุงสกลิงค์ แต่ถ้ากล่าวคุณมีความหมายว่า ทุกข์, ยาก, ลำบาก, เหน็ดเหนื่อย, เจ็บ, ปวด เป็นต้น เป็นได้ทั้ง 3 ลิงค์, บาป ศัพท์ แปลว่า ความชั่ว มีศัพท์ที่ใช้ในความหมายเดียวกัน 12 ศัพท์, กาล ศัพท์ มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) สมยะ กาลเวลา (2) มัจจุ ทำกาละหรือตาย, สวน ศัพท์ กล่าวอรรถ 3 อย่าง คือ (1) โสตะ หู (2) ยชนะ การบูชา (3) สุติการรับฟัง, สมณ ศัพท์ แปลว่า พระภิกษุ, สมณะ, บรรพชิต มี 5 ศัพท์, ทสฺสน ศัพท์ มีอรรถ 6 อย่าง คือ (1) ทิฏฐะ รูปารมณ์ (2) อาทิมัคคะ โสดาปัตติมรรค (3) ญาณะ ปัญญาญาณ (4) อักขิดวงตา (5) อักขณะ การดูการเห็น (6) ลัทธิทัศนคติ, พฺรหฺมจริย ศัพท์ มีอรรถ 10 อย่าง, อริย ศัพท์ ในลิงค์ทั้ง 3 มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) โสตาปันนาทิกะ พระอริยบุคคล 8 มีพระโสดาบันเป็นต้น (2) อัคคะ ความประเสริฐ. อริย ศัพท์ ในปุงลิงค์มีอรรถทวิชะ ผู้เกิดในตระกูลอริยะ คือพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์, นิพฺพาน ศัพท์ แปลว่า นิพพาน มี 46 ศัพท์, กิริย ศัพท์ นปุงสกลิงค์มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) กริยจิตตะ กิริยาจิต (2) กรณะ การกระทำ. กฺริยา ศัพท์ อิตถีลิงค์ท่านรู้ในอรรถกัมมะ กิจที่ควรทำ. บางอาจารย์ท่านกล่าวว่า กิริยะ และ กฺริยามีอรรถเดียวกัน, โลก ศัพท์มีอรรถ 2 อย่าง คือ (1) ภวนะ โลกตั้งแต่กามภูมิถึงอรูปภูมิ (2) ชนะ สัตว์โลก, จิตฺต ศัพท์ แปลว่า จิต ใจ มี 6 ศัพท์, จิตฺต ศัพท์ นปุงสกลิงค์ ท่านกล่าวไว้ในอรรถ 5 อย่าง คือ (1) วิญญาณะ จิต (2) จิตตกัมมะ จิตรกรรม ภาพเขียน, ภาพสลัก (3) วิจิตตะ ความวิจิตร (4) ปัญญัตติ นามบัญญัติ คือผู้ชื่อว่า จิตตะ (5) จิตตมาสะ เดือนห้า. จิตฺตา ศัพท์ ในอิตถีลิงค์ ท่านกล่าวไว้ในอรรถ ตารันตระ ดาวจิตตะ, เขม ศัพท์ ในลิงค์ทั้ง 3 กล่าวอรรถลัทธัตถรักขณะ การรักษาประโยชน์ที่ได้แล้ว.

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในมงคลสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส เป็นการศึกษาวิธีการวิเคราะห์ในประเด็นการสร้างคำศัพท์ ทางหลักภาษาคือไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ พจนานุกรม และอลังการะ เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้ทราบลักษณะและวิธีการวิเคราะห์บทบาลีในพระสูตรหนึ่งเท่านั้น จะเป็นประโยชน์ต่อนิสิตนักศึกษาบาลี นอกจากนั้น งานวิจัยเรื่องนี้ จะเกิดประโยชน์ต่อคณะสงฆ์พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 เกิดความความตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาคัมภีร์สัททาวิเสสก่อนการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกและมีความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระพุทธพจน์

1.2 สามารถนำผลวิจัยมาเป็นตัวอย่างในการกำหนดนโยบายหลักสูตรและการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย อันจะทำความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระของคัมภีร์สัททาวิเสส เป็นคัมภีร์ที่พระโบราณาจารย์ได้รวบรวมเรียบเรียง เพื่อเป็นกุญแจไขข้อข้องใจ ในหลักธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้า เพื่อง่ายต่อการศึกษาบาลีพระไตรปิฎก ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า คือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนั้น มีเป็นจำนวนมากที่พุทธบริษัทยังไม่มีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าโดยตรง อาจเป็นด้วยเงื่อนเวลาหรือขาดผู้รู้ชี้แนะ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ยังมีพระสูตรอีกมากที่ควรนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามหลักคัมภีร์บาลีสัททาวิเสส เพื่อเป็นแบบอย่างที่จะกระตุ้นให้ผู้แรกศึกษาได้มีข้อมูลเป็นเบื้องต้น ดังนั้น จึงควรผลิตงานวิจัย อันจะเป็นการช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นการจรรโลงรักษาพระพุทธศาสนา พระสูตรที่ควรศึกษาวิเคราะห์อื่น ๆ อีกจำนวนมาก เช่น

2.1 ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในกรณียเมตตสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส

2.2 ศึกษาวิเคราะห์บทบาลีในโพชฌังคสูตร ตามแนวคัมภีร์สัททาวิเสส

บรรณานุกรม

พระคันธสาราภิวงศ์. (2546). *สุโพธาลังการมัญชรี.* กรุงเทพฯ: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.

พระคันธสาราภิวงศ์. (2557). *ปทรูปสิทธิมัญชรี.* กรุงเทพฯ: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.

พระมหาสมปอง มุทิโต. (2547). *อภิธานวรรณนา.* กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2531-2539). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอัฏฐกถา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539-2543). *ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2541). *คำบรรยายพระไตรปิฎก.* กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.